

Trofóniova věštírna v Lebadei

Markéta Sitárová

I. Místo věštírny a doba jejího fungování

Věštění prostřednictvím mrtvých patřilo v Řecku mezi poměrně rozšířené věstecké techniky. Nicméně zpráv o „individuálním“ věštění prostřednictvím mrtvých se mnoho nedochovalo. Obsírněji hovoří o této věstebné metodě již Homér ve slavné a tolik diskutované pasáži, kde se snaží Odysseus vyzvědět na mrtvém Teiresiovi přivolaném z podsvětí svojí budoucnost.¹ Výrazněji se o takovém způsobu věštění zmiňuje ještě Aischylos ve své tragédii *Peršané*, která byla napsána kolem roku 472 př. n. l. Po porážce perského vojska Řeky vyvolává ve hře královna Atossa a sbor starců na Dáreiově hrobě králův podsvětní stín. Úlitba, kterou vykonává královna na hrobě, je v zásadě identická s Odysseovou úlitbou a skládá se z libace mléka, medu, vody, vína a oleje.² Více zpráv se dochovalo o věštírnách mrtvých, nazývaných *nekromanteia* či *nekyomanteia*, z nichž některé známe alespoň podle jména nebo místa, kde se vyskytovaly.³ Nejznámější z nich je *nekromanteion* v Epeiru, které ve staré době spadalo pod Thesprotii. Je to jediná starořecká věštírna mrtvých, která se dochovala v relativně dobrém stavu až do dnešní doby, i když většina stavebních úprav, které do značné míry překryly původní stavbu ze 4. stol. př. n. l., pochází až z helénistického období.⁴ Samotná věštírna ale byla patrně starší, jak to naznačuje Hérodotova zpráva, že do věštírny přišel s dotazem již tyran Periandros, který vládl Korintu v 7. století.⁵ Je možné, že dochovaná podzemní krypta byla postavena na místě původní jeskyně, která mohla plnit podobnou úlohu jako pozdější stavba. Ačkoliv archeologických zpráv o efyrské věštírně máme poměrně mnoho, naopak nám zcela chybí literární nebo epigrafické prameny, které by přinášely informace o způsobu věštění, o kultu a kněžstvu, které se s věštírnou pojili.

¹ Hom. *Odys.* 10, 503 – 540; 11, 23 – 50. Srv. J. N. Bremmer. *The Rise and Fall of the Afterlife. The 1995 Read-Tuckwell Lectures at University of Bristol.* London and New York: Routledge, 2002. Str. 71 – 73 včetně poznámek.

² Viz v. 681 – 842. Starci vyzývají Zemi, Herma a Hádu, aby nechali jeho duši se zjevit. Stojí za povšimnutí, že jak Teiresiás tak Dareios mají v Hádu vyjimečné postavení. Teiresiás si jako jediný uchovává v říši stínů jasné vědomí a Dareios sám říká (V. Srámek): „Nebýlo snadné dostat se odtud, / nebylo, vždyť stíny podsvětní / jsou vždycky lačný přijmout člověka, / ne však již vydat. / Jen proto, že i mezi nimi vládnu, / jsem mohl přijít k vám.“

³ Takové věštírny byly v arkadské Figalei (Paus. 3, 17, 9), v Hermionu v Argolidě (Paus. 2, 35, 10; Strab. 8, 6, 12; Apollod. 1, 5, 1), v maloasijské Heraklee Pontica (Xenoph. *Anab.* 6, 2, 2; Plin. *NH.* 27,4; Plut. *Mor.* 555C), v italské Kýmě (Ephor. *FGrH* 70F 134a; Strab. 1, 2, 18) a pod.

⁴ Efyrské věštírně se více věnuje S. Dakaris. *The Nekyomanteion of the Acheron.* Ministry of Culture Archeological Receipts Fund. Athens, 1998 (3. vyd.). Z jiných nekromanteií se dochovaly zbytky Poseidónovy věštírny v Tainaru na Peloponnésu, kde lze rozpoznat průchod vedoucí do jeskyně a základní rysy věštírny v Kýmě, kde je stěží odhalitelný průchod vedoucí do krypty.

⁵ Viz Herod. 5, 92.

Trofóniova věštitrna v Lebedei je případem téměř opačným. Literárních a epigrafických pramenů se nám dochovalo z Lebedeie značné množství, nicméně samotná věštitrna doposud objevena nebyla. Toto *nekyomanteion* náleželo Trofóniovi, který byl podle některých zpráv Apollónovým synem, a kterého pohltila podle tradice v lebedeiském háji u Agamédovy jámy země.⁶ Z dochovaných zpráv víme, že jeho věštitrna měla podobu jeskyně, ke které byl žadatel přiveden po určité době strávené v Trofóniově posvátném okrsku. Toto místo nebylo příliš vzdáleno od soutoku dvou pramenů, které se nazývaly *Léthé* a *Mnémosyné*,⁷ kam byl žadatel před příchodem k Trofóniovi přiveden. Je možné, že toto místo, kde byl žadatel omyt, a kde se napil z pramenů řeky, bylo poblíž nebo přímo v malé jeskyni, kde podle Pausania vyvěraly prameny řeky a kde stály sochy Trofónia a Herkýny ovinuté hady.⁸ Samotná věštitrna se nacházela ve skále za hájem s Trofóniovým chrámem. Podle Pausania měla tato stavba, která vedla do jeskyně, podobu pece, skrze kterou se scházelo po žebříku na její dno. Tam byl mezi podlahou a stěnou malý otvor, kterým byl člověk vtažen do samotné věštitrny.

Stáří Trofóniovy věštitrny nemůžeme s jistotou určit. Podle tradičního vyprávění objevili věštitrnu Boiótané, když je Pýthie odkázala k Trofóniovi do Lebedeie. Na radu nejstaršího z poslů Saóna následovali Boiótané v Lebedei včelí roj, který vletěl do průrvy v zemi. Saón se za nimi vypravil, objevil věštitrnu a sám Trofónios ho prý poučil o posvátných rituálech a obřadech spjatých s věštěním.⁹ Podle některých badatelů existovala věštitrna už v Homérových dobách,¹⁰ nicméně nám známá nejstarší konzultace v této věštitrně proběhla v 2. polovině 7. stol. př. n. l., kdy podle Pausania navštívil věštitrnu Aristomenés, hrdina druhé messénské války.¹¹ Hérodotos zase tvrdí, že Trofóniova věštitrna byla mezi těmi, kterých se v následujícím století Kroisos dotázal, zda má táhnout proti Persii.¹² Bonchèrovi, kteří se historií věštitrny zabývají, ovšem poukazují na to, že tyto zprávy nemusí odpovídat skutečným událostem, a že z nich lze s jistotou vyčíst jen to, že za Hérodotova života byla věštitrna již natolik slavná, že ji bylo možné jmenovat po boku tak významných věštíren jako byly věštitrny v Didymně, Dódóně, v Delfách a podobně.¹³

Sláva věštitrny a její význam trvaly velice dlouho. Největší rozkvět věštitrna zažila patrně ve 4. stol. př. n. l., kdy mimo jiné hrála podle Pausania a Diodóra Sicilského poměrně důležitou roli během války Théb a Sparty.¹⁴ Zhruba v polovině 4. století bylo ustanoveno, že každý žadatel musí zaplatit před vstupem do věštitrny deset drachem,

⁶ Viz Paus. 9, 37, 5 – 7. Srv. též Suda, s.v. Εἰς Τροφώνιου μεμάντευται, kde se píše, že Trofónios spadl do propasti, když byl pronásledován Augaiem.

⁷ Viz Paus. 9, 39, 5. O tom, že se k Trofóniovi sestupovalo skrze podzemní otvor se dochovala řada svědectví. Viz např. Strab. *Geograph.* 2, 38; Eurip. *Ion* 392 – 394; Aristot. *De mundo* 395b 26; Luc. *Menip. sive nec.* 22.

⁸ Viz Paus. 9, 39, 3. Srv. následující pasáž, kde hovoří Pausaniás o soše, kterou ukazují kněží žadateli.

⁹ Viz Paus. 9, 40, 3.

¹⁰ Viz R. J. Clark. „Trophonios: The Manner of His Revelation.“ *TAPA* 99 (1968). Str. 63 včetně odkazů.

¹¹ Viz Paus. 4, 16, 7; 9, 39, 14.

¹² Viz Herod. 1, 46 – 8.

¹³ Viz P. a M. Bonnechère. „Trophonios a Lébadée. Histoire d'un Oracle.“ *Les Études Classiques* 57 (1989). Str. 293 – 294.

¹⁴ Viz Diod. 15, 53, 4; Paus. 4, 32, 5 – 6.

což byla částka ve srovnání s jinými věštitrny poměrně vysoká.¹⁵ Ze 4. století se rovněž dochovala řada nápisů, které dosvědčují, že k věštitrně putovali v této době i lidé ze širokého okolí. Vzhledem k náročnosti a době, kterou člověk musel strávit v Trofóniově posvátném okrsku musela být popularita věštitrny v této době značně veliká.¹⁶ V následujících stoletích význam věštitrny pozvolna slábl, nicméně ještě Plútarchos o ní hovoří jako o jediné věštitrně v Boiótii, která stále poskytuje věšty.¹⁷ Rovněž v Pausaniově době byla věštitrna ještě navštěvována a respektována a podle Filostrata si od Trofónia nechal věštit i Apollónios z Tyany.¹⁸ Je ovšem otázkou, zda odpovídá příběh o Apollóniově sestupu k Trofóniovi skutečné události,¹⁹ nicméně je zřejmé, že za Apollóniova života, tedy během 1. století našeho letopočtu, bylo možné ještě věštitrnu navštívit. Koncem třetího a počátkem druhého století našeho letopočtu se stopy po věštitrně vytrácí, takže lze předpokládat, že někdy v této době pomalu zapadala do zapomnění.

II. Obřad a věštba

Nejcennější svědectví o obřadu a rituálech a stejně tak o samotném prožitku, který žadatel o věštbu u Trofónia zažil, nám podává zprávu Pausaniás, který podle svých slov sám Trofónia o věštbu žádal. Jeho svědectví je sice pozdní a lze předpokládat, že během existence věštitrny došlo k různým modifikacím, nicméně řada prvků, které Pausaniás popisuje, je potvrzena z dalších často i starších zdrojů.²⁰ Žadatel, který přišel k Trofóniovi, strávil v jeho posvátném okrsku ve svatostánku Dobrého Ducha a Dobré Náhody několik dní, během kterých se připravoval k sestupu do věštitrny (podstupoval různé druhy očisty, nesměl se koupat v teplé vodě, jedl množství masa z obětních zvířat). V noci, kdy měl být puštěn žadatel k Trofóniovi, byl za přítomnosti věštce obětován beran v Agamédově jámě. Pokud se ukázala v jeho vnitřnostech příznivá znamení, odvedli dva chlapci zvaní Hermové v noci žadatele k řece Herkýně, v které ho vykoupali a potřeli olejem. Jejich jména patrně poukazují k Hermovi jako průvodci mrtvých v podsvětí, který byl podle některých badatelů uctíván i v efyrském nekromanteiu. Tam našli archeologové na začátku i na konci průchodu vedoucího ke kryptě hromadu kamení, která podle některých interpretací symbolizovala Hermovu přítomnost a ochranu žadatele.²¹ Poté co se v Lebadei žadatel napil z pramenů Léthé a Mnémosyné a prohlédl si sochu ukazovanou pouze těm, kteří měli předstoupit před Trofónia, odebral se k věštitrně. Byl oblečen do lněných

¹⁵ Viz IG VII, 3055.

¹⁶ Návštěvníci přicházeli z Makedonie, Dóridy, Lokridy, Fókidy, Euboie a Achaie. Srv. P. a M. Bonnechère, str. 295 – 297.

¹⁷ Viz Plut. *De def. orac.* 411 E.

¹⁸ Viz Philostr. *Vit. Apol.* 8, 19 – 20.

¹⁹ V ličení této události je řada nepřesností, které neodpovídají jiným dochovaným pramenům. Například Filostratos tvrdí, že žadatelé byli od Trofónia propuštěni někdy až ve velké vzdálenosti od věštitrny, až za územím Lokrů a Fóků. Sám Apollónios se vynořil podle něj u Aulidy. Naopak Pausaniás píše (9, 39, 5 – 14), že člověk vycházel stejným otvorem, jakým do věštitrny vcházel. Málo pravděpodobná je také doba jednoho týdne, kterou měl Apollónios ve věštitrně strávit, většinou zprávy hovoří o jednom až dvou dnech.

²⁰ Viz Paus. 9, 39, 5 – 14.

²¹ Viz J. N. Bremmer. *The Rise and Fall of the Afterlife.* Str. 75.

šatů převázaných tkanicí a na nohou měl domácí obuv. O speciálním posvátném oblečení se zmiňuje i Suda a Lúkiános, který je posměšně nazývá „směšné ženské přestrojení“.²² Člověk přistoupil k otvoru do věštitrny s medovými koláči v rukou, vsunul do něj nohy až po kolena a poté byl vcucnut dovnitř jakýmsi mohutným proudem. Proč měl s sebou člověk medové koláče Pausaniás nevysvětluje, nicméně koláče tvořily patrně tradiční součást obřadu. Už za Aristofana byly natolik obecně známou součástí Trofóniovy věštitrny, že je mohl Aristofanés zmínit ve své komedii pouze v souvislosti s bezejmennou jeskyní a věděl, že posluchači jeho vtip pochopí. Komentář k této pasáži Aristofanových *Oblaků* je už konkrétnější. Říká se v něm, že ten, kdo sestupuje k Trofóniovi, přináší s sebou koláče, aby je mohl dát hadům, kteří v jeskyni žijí.²³ Pozdější prameny už zmiňují tuto souvislost velice často. Suda píše, že tyto medové koláče se nazývaly μελιττοῦτα, vyráběly se z ječmene a dávaly se za oběť také mrtvým a Kerberovi. Jinde píše, že si koláče lidé brali k Trofóniovi s sebou proto, že jimi krmili hady, kteří jim pak neublížili. A dále, že místní obyvatelé házeli koláče hadovi, který v jeskyni věštil (ὄπου ὄφις ἦν ὁ μαντευόμενος, ᾧ οἱ κατοικοῦντες πλακοῦντας ἔβαλλον).²⁴ Přítomnost hadů na tomto chthonickém místě není nijak překvapivá. V Řecku byl navíc had velice často považován za manifestaci héra. Například podle Theofrasta každý pověřivý člověk dal postavit *Héroon* tam, kde spatřil posvátného hada.²⁵ Dochovala se i řada ikonografických dokladů, které znázorňují hada na hrobech nebo v přítomnosti héróů, a je možné, že lidé věřili, že v této podobě je hérós ve svém hrobě přítomen.²⁶ Z takových představ mohla vzniknout myšlenka, že v Trofóniově jeskyni věští had, vzhledem k tomu, že věštitrna byla považována nejen za místo, kde Trofónios věštil, ale také za místo, kde ho pohltila země, když utíkal před Augaiem, tedy možné místo jeho hrobu.²⁷ Jane Harrisonová dokonce interpretuje jednu z dochovaných vázových maleb znázorňujících hada u hrobu jako právě probíhající scénu věštění.²⁸ O kultickém uctívání božstva nebo héra se dochovalo poměrně mnoho zpráv. Například v podobě hada byl v Athénách během svátku *Diasia* uctíván Zeus *Meilichios*²⁹ a v Olympii vystavěli svatyni a uctívali Sósipola, který v hadí podobě zachránil Élidany před arkadským útokem.³⁰ Plútarchos vypráví v životopise Kleomena, že po jeho smrti spatřili lidé kolem jeho hlavy ovinutého velkého hada a podle toho poznali, že to nebyl pouhý smrtelník a začali ho uctívat jako héra až do té doby, kdy jim „moudří“ vysvětlili, že lidská těla po smrti vydávají při rozkladu hady.³¹

²² Viz Suda s.v. Τροφωνίου κατά γῆς παίγνια; Luc. *Dial. Mor.* 10.

²³ Viz Arist. *Nub.* 506 – 508; schol. in Arist. in *Nub.* 508.

²⁴ Viz Suda s.v. Τροφωνίου κατά γῆς παίγνια; s.v. μελιττοῦτα. Viz též Hesych. s.v. μαγίδες; *Et. Magn.* s.v. Μαγίς; Harpoc. s.v. Παρεΐαι ὄφεις.

²⁵ Viz Theophr. *Char.* 16, 4; W. Burkert. *Greek Religion.* Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2000 (11. vyd.). Str. 206.

²⁶ Tyto informace čerpám z J. Harrison. *Prolegomena to the Study of Greek Religion.* Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1991 (3. vyd.). Str. 325 – 331.

²⁷ Suda, s.v. Εἰς Τροφωνίου μεμάντευται: ἰ καὶ διοκόμενον ὑπὸ Λυγαίου, εὐξάμενον εἰς χάσμα ἔμπεσειν, οὐ δὴ καὶ τὸ μαντεῖόν ἐστιν.

²⁸ Viz str. 329.

²⁹ Viz J. Harrison, *Prolegomena*, str. 13 – 28.

³⁰ Viz Paus. 6, 20, 3.

³¹ Viz Plut. Vit. Cleom. 60.

Vraťme se nyní zpět k Trofóniově věštírně. Pausaniás ve svém vyprávění dále popisuje, že lidé uvnitř svatyně získávali věštbu různými způsoby, buďto prostřednictvím vidin nebo sluchových prožitků.³² Vraceli se prý stejným posvátným otvorem, kterým vcházelí dovnitř. Po návratu z věštírny byla věštba zapsána na desku, poté co kněží posadili žadatele na křeslo Paměti nedaleko posvátné jeskyně. Nakonec se žadatel vracel v péči svých příbuzných zpět do příbytku Dobré Náhody a Dobrého Ducha. Člověk byl podle Pausaniových slov po výstupu od Trofónia stále omámen strachem, mimo sebe a bez schopnosti se smát. Tento rys musel být pro Trofóniovy žadatele typický, protože podle něj vzniklo i přísloví o zamračených lidech „byl si pro věštbu u Trofónia“ (εις Τροφωνίου μεμάντευται).³³ Podle Athénaia musel Parmeniskos z Metapontia, poté co ztratil schopnost se smát po sestupu k Trofóniovi, jít k Pýthii a požádat ji o pomoc.³⁴ Představa, že mrtví se nemohou smát, a že ti, kteří se setkají s podsvětím nebo podsvětními stíny tuto schopnost na čas rovněž ztrácejí, je poměrně rozšířená.³⁵ Jan Bremmer poukazuje na to, že antropologové již dávno zaznamenali, že smích je na mnoha místech znakem života, a že tam, kde není, neexistuje ani normální život. Jako příklad rituálního smíchu uvádí římské Luperkálie, během kterých byli dva mladí muži symbolicky zabiti a znamením jejich návratu k životu bylo propuknutí v smích.

Z uvedených pramenů je patrné, že konzultace u Trofónia probíhala na způsob sestupu do Hádu, nebo na místo, kde se nalézal vstup do podsvětí. Jeskyně a hluboké průrvy v zemi byly často považovány za místa, kudy se vstupovalo do Hádovy říše. I Aristotelés si všiml výjimečnosti těchto míst, i když je patrně vysvětloval jinak, než většina ostatních lidí. Tvrdil, že z mnoha otvorů v zemi vychází jakési pneuma, které může způsobit neúrodu, kterým může vstoupit do člověka bůh, nebo které může ponoukat k věštění jako tomu podle něj bylo v Delfách a v Lebadei.³⁶ Vzhledem k tomu, že jak v efyrské věštírně, tak v Kýmě a v Lebadei probíhala konzultace v jeskyni, je možné, že jeskyně byly původně tradičním místem nekromantických věšeb.³⁷ Je pravděpodobné, že rovněž efyrská věštírna a pobyt v ní symbolizovaly vstup do podsvětní říše. Samotná věštírna se nalézá poblíž soutoku dvou řek, které se nazývaly Kókýtos a Acherón, stejně jako řeky, ke kterým poslala Kírké Odyssea, když hledal vstup do Hádu.³⁸ Vzhledem k tomu, že se Homér při popisu Odysseova sestupu do podsvětí mohl inspirovat krajinou v Thesprótií, je možné, že místo, kde stála efyrská věštírna, bylo spjaté s Hádem již dávno.³⁹ Tudy se podle některých verzí také odhodlal sestoupit do podsvětí Orfeus, aby přivedl zpět na svět svou Eurydiké.⁴⁰

³² Rovněž Maximus Tyrius píše, že jedni věštbu slyší, druzí vidí. Viz *Disser.* 14, 2.

³³ Viz schol. in Arist. in *Nubes*, 508; Suda s.v. Εἰς Τροφωνίου μεμάντευται.

³⁴ Viz Athen. *Deipn.* 14, 4, 18 – 27.

³⁵ Viz J. N. Bremmer. *The Early Greek Concept of the Soul*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1993 (4. vyd.). Str. 85 – 88 včetně poznámek.

³⁶ Viz Aristot. *De mun.* 395b 26.

³⁷ Viz J. N. Bremmer. *The Rise and Fall of the Afterlife*. Str. 75.

³⁸ Viz Hom. *Odys.* 10, 513 – 515.

³⁹ Viz Paus. 1, 17, 5. K Homérově inspiraci srv. J. N. Bremmer. *The Rise and Fall of the Afterlife*. Str. 72; S. Dakaris. *The Nekyomanteion*. Str. 8 – 10.

⁴⁰ Viz Paus. 9, 30, 6.

Z archeologických vykopávek lze podle Dakarise vyčíst, že žadatel o věštbu v efyrské věštitrně podstupoval rituály, které ho měly připravit na vstup a kontakt z podsvět-
ním mocnostmi.⁴¹ Po svém příchodu do věštitrny strávil několik dní ve tmě v míst-
nostech určených pro žadatele, kde se živil potravinami spjatými s hostinami k počtě
mrtvým (maso z vepře a koryše, ječmenový chléb a boby) a pil mléko, med a vodu.
Po určité době strávené přípravou a před vstupem do jižní pasáže věštitrny si omyl
žadatel ruce a v průchodu pak obětoval do vyhloubené díry ovci. Poté za doprovodu
kněze procházel chodbami, které měly podobu labyrintu s třemi koványými dveřmi,
což byl počtě dveří, kterými člověk vstupoval i do Hádu. V labyrintu obětoval ještě
pokrm z ječmene a nakonec vstoupil do místnosti, kde vykonal úlitbu Hádovi a Per-
sefoně. Zde končila žadatelova cesta, nicméně nelze říci, zda žadatel získal věštbu od
podsvětích mocností přímo, jak tomu bylo v Lebadei, anebo mu ji zprostředkovali
kněží.

Vzhledem k tomu, že Trofóniova věštitrna nebyla nalezena, badatelé při rekon-
strukci obřadu postrádají cenné archeologické informace, nicméně řada procesů se
v Lebadei odehrávala podobně jako v efyrské věštitrně. I tam žadatel trávil nějakou
dobu v posvátném okrsku a připravoval se na vstup do věštitrny. Na začátku obřadu
obětoval rovněž do jámy obětní zvíře, rituálně se omyl a oblékl si posvátné oblečení.
Je možné, že se tak symbolicky připodobňoval k mrtvému a připravoval se ke vkro-
čení do prostoru mrtvých. Jako obětní dar rovněž přinášel ječmenový koláč a když
opouštěl věštitrnu, odcházel žadatel stejným otvorem a stejným způsobem, jako když
do věštitrny vstupoval, tedy nohama napřed (jako těla mrtvých?).⁴² Poté ho kněží po-
sádili na trůn paměti poblíž věštitrny, možná protikladu trůnu zapomnění, na který
usedli podle vyprávění v Hádu Théseus a Peirithoos.⁴³ O ztrátě schopnosti se smát již
byla řeč výše a dobře zapadá do uvedených představ o vstupu člověka do podsvětího
světa. Neopak propuknutí v smích a návrat jasného vědomí by mohlo poukazovat
na návrat člověka do běžného každodenního života. Ostatně i Lúkiánův Menippos
se na radu Mithobarzana vrátil z podsvětí na zem právě skrze Trofóniovu věštitrnu:
(př. Ladislav Varcl) „I odvedl mě na místo chmurnější nežli ostatní a ukázal mi rukou
v dálce jakési matné a malé světélko, jakoby klíčovou dírkou vznikající a řekl: Tam-
hle je svatyně Trofóniova; tamtudy sestupují lidé z Boiótie. Tudy jdi nahoru a ocitneš
se přímo v Řecku.“⁴⁴

Doba, kterou člověk strávil přímo ve věštitrně, byla patrně různá. Suda píše, že jed-
ni se dostali ven téhož dne a jiní až o několik dní později. Nicméně Filostratovo líčení
Apollóniova sestupu, který se prý vynořil z věštitrny až po sedmi dnech a ještě navíc
v Aulidě, je spíše literární nadsázkou. I Když i Plútarchovo líčení sestupu Sókratova
žáka Tímarcha k Trofóniovi patří do podobného literárního žánru, jeho vyprávění
o tom, že po dvou nocích a jednom dni, začali Tímarcha příbuzní oplakávat, může
napovídat o době běžně strávené u Trofónia spíše.⁴⁵

⁴¹ Následující informace čerpám z již uváděné práce S. Dakarise, str. 13 – 18.

⁴² Viz J. N. Bremmer. *The Early Greek Concept of the Soul*. Str. 88.

⁴³ Oba hrdinové seděli na trůnu Létě jako příkování a byli zcela ochrnutí. Když šel kolem nich Héraklés,
mohli k němu vztáhnout jen ruce. Srv. K. Kerényi. *Mytologie Řeků II. Příběhy hēróů*. Praha: OIKOY-
MENH, 1998. Str. 177 – 178 včetně poznámek.

⁴⁴ Luc. *Menip. sive nec*. 22.

⁴⁵ Viz Plut. *De gen. Socr.* 590 B.

III. Funkce věštírny

Vzhledem k dlouhé době, během které věštírna v Lebadei poskytovala věštby, lze předpokládat, že byla poměrně vyhledávaným místem. Ovšem zjistit, jací žadatelé k Trofóniovi přicházeli a jaký typ otázek mu kladli je zatím těžko možné. Hérodotos vyprávění, v kterém se zmiňuje o Mýsovi, jenž přemluvil jakéhosi obyvatele Lebadeie, aby místo něj sestoupil k Trofóniovi, dalo podnět k interpretacím, že věštírna byla přístupná pouze pro Řeky, nicméně tyto teze nebyly všeobecně přijaty.⁴⁶ Že byla Trofóniova klientela široká, přicházela i z daleka a mnohdy patřila do vznešených kruhů dokazují dochované nápisy. Na jednom z nich je mezi žadateli jmenován i makedónský král Amyntás, který prý rovněž sestoupil s dotazem k Trofóniovi.⁴⁷ Většina z nápisů zaznamenává finanční záležitosti spjaté s chodem věštírny, hlavně počet drachem, které jednotliví žadatelé odevzdali Trofóniovým kněžím, nicméně konkrétní dotazy lidí zachované nebyly.⁴⁸ Literární prameny zaznamenaly několik otázek, které prý byly Trofóniovy položeny. I když popisované situace, za kterých se otázky kladly, nemusí odpovídat realitě, možná alespoň naznačují, kvůli jakým problémům lidé byli ochotni podstoupit tuto krušnou a náročnou cestu pro věštbu. Jak jsem se již zmínila, Trofóniova věštírna byla jednou z těch, na kterou se obrátil Kroisos, před svým tažením proti Persii. Na výsledek války se ptali v Lebadei prý i Thébané před bitvou u Leukter a po vítězné bitvě Boiótanům prý Trofónios přikázal založit Diovy hry, tak zvané *Basileia*, které se v Lebadei od té doby slavily.⁴⁹ K tomu, že Trofónios vydával věštby rovněž ohledně náboženských záležitostí, poukazuje také dochovaný nápis, který zaznamenává Trofóniovu věštbu příkazující zasvětit město Lebadei Diovi Basileovi a Trofóniovi a město Akraifii Apollónovi.⁵⁰

S vojenskými dotazy se na Trofónia podle Plútarchova svědectví obraceli i Římané. Sulla ve svých pamětech prý napsal, že k němu po bitvě u Chairóneie přišli postupně řecký obchodník a voják z jeho oddílu a oba mu oznamovali Trofóniovu věštbu o jeho dalších vojenských úspěších. I tito poutníci se podle svých slov setkali ve věštírně přímo s Trofóniem a přirovnávali ho krásou k samotnému Diovi.⁵¹

Je jasné, že žadatelé Trofóniovi kladli i ryze osobní otázky, nicméně zjistit, čeho se týkaly, je takřka nemožné. Jedinou otázku soukromé povahy, kterou známe, položil Trofóniovi v Eurípidově tragédii *Íón* Kreúsín manžel Xúthos, který přišel do věštírny zjistit, jestli bude mít s Kreúsou potomky.⁵²

⁴⁶ Viz Herod. 8, 134; P. a M. Bonnechère, „Trophonios a Lébadée“, str. 294, pozn. č. 29.

⁴⁷ Viz IG VII 3055.

⁴⁸ Viz IG VII 3055, 3077, 3080, 3083, 3086, 3087, 3426, 4136.

⁴⁹ Viz Paus. 4, 32, 5; Diod. Sic. 15, 53, 4. K dalším dochovaným nápisům, které se těchto her týkají viz P. a M. Bonnechère, „Trophonios a Lébadée“, str. 298 a pozn. č. 58.

⁵⁰ Viz IG VII 4136.

⁵¹ Viz Plut. *Sulla* 17, 1 – 3.

⁵² Viz Eurip. *Ion* v. 404 – 405.

IV. Trofóniovi kněží

Jak víme od Pausania a z dalších pramenů, žadatel vstupoval do kontaktu přímo s Trofóniem bez zprostředkující postavy věstce nebo věštkyně.⁵³ Od Pausania se rovněž dozvídáme, že procesu přípravy žadatele se účastnil věstec, který četl z vnitřnosti obětovaného zvířete, zda může být žadatel k Trofóniovi puštěn a že žadatele v noc věštby doprovázeli dva třináctiletí chlapci nazývaní Hermové, kteří ho namažali olejem a vykoupali. Další kněží se starali o žadatele po jeho výstupu od Trofónia a vyptávali se ho na jeho zážitky ve věštírně. Z Filostratova životopisu Apollónia z Tyan lze snad vyčíst, že Trofóniovi kněží měli moc rozhodovat o tom, kdo smí či nesmí být vpuštěn do věštírny.⁵⁴ Je možné, že v Trofóniově posvátném okrsku zastávaly kněžské funkce i ženy. Z první poloviny třetího století našeho letopočtu se dochoval epitaf, na kterém je mezi jmenovanými kněžskými funkcemi pohřbené ženy uvedena i kněžská funkce pro Trofónia. Nicméně datace tohoto epitafu je velice pozdní a jiné prameny, které by hovořily o takovéto kněžské funkci, se nedochovaly. Jak podotýkají Bonnechèrovi, z tohoto epitafu nelze vyvozovat ani to, že byla věštírna v této době ještě aktivní, protože zmíněný titul mohl přežívat dále, aniž by plně odpovídal skutečnému stavu věštírny.⁵⁵

Dalšími členy posvátného okrsku byli chrámoví otroci. Jakou funkci u Trofónia zastávali jasné není. Dochované nápisy dokládají jejich existenci během druhého a třetího století, kdy sloužili Diovi Basileovi a Trofóniovi. Jeden nápis nám poskytuje informaci o tom, že i když byl otrok z chrámové služby osvobozen, podržoval si svůj posvátný charakter, nadále mu zůstávaly některé kultické povinnosti a příležitostně musel ve svatyni sloužit.⁵⁶

V. Závěr

Jak je vidět, mnoho informací zůstává skryto a pokud nebude objevena lokace věštírny, tak patrně nadále zůstane. Jedna ze záhadných věcí, která v této práci nebyla probírána, je vlastní způsob, jakým Trofónios věštbu žadatelům odhaloval. Vzhledem k tomu, že víme pouze to, že žadatel získával věštbu přímo od Trofónia a to vidinami nebo sluchovými jevy, nabízí se více možností interpretace, které badatelé probírají, ale žádná z nich nestojí na příliš pevných základech. Nejčastěji se objevují spekulace, že ve věštírně šlo o jakýsi druh oneiromancie nebo o kombinaci inkubace a přímého zjevení.⁵⁷ Někteří badatelé se naopak uchylují k „racionálnímu“ vysvětlení a tvrdí, že žadatelé mohli být podány drogy, nebo se že v jeskyni zjevovali samotní kněží převlečení za Trofónia a podobně.⁵⁸ Takové vysvětlení se mi ale zdá málo pravděpodobné. Náboženská zkušenost žadatele je takovou interpretací jen zkruslována a vede k špatnému pochopení celého procesu a prožitku, který žadatel u Trofónia pocítil. Je

⁵³ Viz Paus. 9, 39, 5 – 14; Strab. *Geograph.* 9, 2, 38; Philostr. *Vita Apol.* 8, 19; Plut. *De genio Soc.* 590 B; Max. Tyr. *Dissert.* 8, 2.

⁵⁴ Viz pozn. č. 53.

⁵⁵ Viz IG VII 3426; P. a M. Bonnechère, „Trophonios a Lébadée“, str. 301.

⁵⁶ Viz IG VII 3080, 3083.

⁵⁷ Viz P. a M. Bonnechère, „Trophonios a Lébadée“, str. 291, včetně poznámek.

⁵⁸ Viz R. J. Clark, „Trophonios: The Manner of His Revelation“, str. 73.

třeba si uvědomit, že v době, kterou člověk trávil ve věštírně se opravdu a vědomě připravoval na přechod do jemu cizí oblasti a na kontakt s podsvětními mocnostmi, kterému se obvykle spíše vyhýbal. Takový člověk nepotřeboval navodit stav napětí a tranzu prostřednictvím drog, on skutečně vstupoval do neznámého a děsivého světa, z kterého si ale přinášel poznání o věcech budoucích i minulých, kterého by během běžného, každodenního života nemohl dosáhnout. Každé takové mimořádné vědění spadalo do oblasti božských mocností, a každý, kdo z něho chtěl čerpat, musel vstoupit do sféry božského. Nicméně setkání s božskými mocnostmi bylo pro člověka nebezpečné a zvláště s mocnostmi podsvětními, a tak stav, do kterého se žadatel během návštěvy u Trofónia dostal, je naprosto úměrný tomu, co u Trofónia prožil. Samozřejmě, že i v Řecku existovali lidé, kteří Trofóniově věštírně nevěřili a podrobili ji kritice,⁵⁹ nicméně si myslím, že tito lidé vytvářeli poměrně marginální sociální skupinu, která obecně přesvědčení výrazněji neovlivnila.

Bibliografie:

- P. a M. Bonnechère. „Trophonios a Lébadée. Histoire d'un Oracle.“ *Les Études Classiques* 57 (1989).
- J. N. Bremmer (1). *The Rise and Fall of the Afterlife. The 1995 Read-Tuckwell Lectures at University of Bristol*. London and New York: Routledge, 2002.
- J. N. Bremmer (2). *The Early Greek Concept of the Soul*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1993 (4. vyd.).
- W. Burkert. *Greek Religion*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2000 (11. vyd.).
- R. J. Clark. „Trophonios: The Manner of His Revelation.“ *TAPA* 99 (1968).
- S. Dakaris, *The Nekyomanteion of the Acheron*. Ministry of Culture Archeological Receipts Fund. Athens, 1998 (3. vyd.).
- J. Harrison. *Prolegomena to the Study of Greek Religion*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1991 (3. vyd.).
- K. Kerényi. *Mytologie Řeků II. Příběhy hérůů*. Praha: OIKOYMENH, 1998.

⁵⁹ Viz P. a M. Bonnechère, „Trophonios a Lébadée“, str. 297 pozn. č. 50.